

בית המדרש הווירטואלי (V.B.M) ע"ש ישראל קושיצקי שלייד ישיבת הר עציון שיעורים בדרכיה: אישה והלכה

צוות דרכיה, לורי נוביק

- [לחצו כאן](#) כדי לראות גרסה מעודכנת של השיעור עם כלי למידה נוספים באתר דרכיה.
- [הרשמו כאן](#) לניוזלטר כדי לקבל עוד עדכונים ותכנים ממיזם דרכיה.
- נשמח לקבל הערות והארות [כאן](#).

מאת לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, שיינע גולדברג
תרגום: שיראל גרסון | עריכה בעברית: עדיה בלנק

תיקון ליל שבועות

מה מקור המנהג להישאר ערים עד שעה מאוחרת או במשך כל הלילה בליל שבועות ולעסוק בלימוד תורה? האם הוא חל גם על נשים?

בקצרה

מדוע יש להישאר ערים ולעסוק בלימוד תורה בליל שבועות?

לפי הזוהר, החסידים לומדים תורה בליל שבועות כתיקון בעבור 'כנסת ישראל', המהות הרוחנית של עם ישראל לדורותיו, לקראת חתונתה עם הקב"ה. החתונה מחדשת את ברית סיני ומתקיימת בחג השבועות.

במדרש מובא שכשהגיע זמן מתן תורה בני ישראל עדיין ישנו. המגן אברהם כותב כי מחדל זה דורש תיקון בכל שנה בקבלת התורה מחדש בחג שבועות.

מה לומדים בליל שבועות?

בהתבסס על דברי הזוהר, מתאר האר"י הקדוש סדר לימוד המכונה 'תיקון ליל שבועות', הכולל את אמירת תחילתן וסיומן של רוב פרשות התורה או ספרי התנ"ך, ולאחר מכן לימוד קבלה. ייתכן כי לימוד זה משלים את התהליך הקבלי של תיקון הספירות שהתחיל בספירת העומר.

אחרים סוברים כי העיקר הוא ללמוד תורה כל הלילה ואין צורך להיצמד דווקא לאמירת תיקון ליל שבועות.

באיזה אופן עניין זה רלוונטי לנשים?

לפי הבן איש חי, תיקון ליל שבועות אינו רלוונטי לנשים. לדבריו, מסיבות קבליות, אישה אינה יכולה ללוות את הכלה (כנסת ישראל) לחופתה (בחג מתן תורה), ואישה שלא קיימה את מצוות ספירת העומר אינה יכולה להשלים את התהליך שהחלה בספירה.

הרב יעקב חיים סופר, מקובל גם הוא, מציין כי נשים הסופרות את העומר צריכות ללמוד את תיקון ליל שבועות. הוא מציין כי על נשים שלא ספרו את העומר למצוא דבר אחר ללמוד ברוח החג.

כיצד עושים זאת הלכה למעשה?

פוסקים רבים, מקובלים ושאנים מקובלים כאחד, תומכים בהשתדלות נשים ללמוד תורה בליל שבועות. אך לימוד תורה לאורך כל הלילה אינו חיוב הלכתי לנשים או לגברים, ואין הכרח להישאר ערים כל הלילה, בפרט אם הדבר יפריע לקיום מצוות החג ותפקוד ביום חג השבועות.

לילה של תורה

מאת לורי נוביק | עריכה: הרב עזרא ביק, אילנה אלצפן, ושיינע גולדברג
תרגום: שיראל גרסון | עריכה בעברית: עדיה בלנק

מדוע יש להישאר ערים ולעסוק בלימוד תורה בליל שבועות?

בדומה לשאר הרגלים, גם לחג השבועות יש פנים רבות. חוגגים בו את קציר החיטים ואת סיום ספירת העומר, עם הקרבת קורבן שתי הלחם והבאת הביכורים. כיום, כשאין מקדש וכשרובנו לא מתעסקים בחקלאות, הפן הדומיננטי של החג הוא היותו זמן מתן תורתנו. בהתאם, אחד ממנהגי החג הבולטים הוא להישאר ערים כל הלילה וללמוד תורה.

המקור המוקדם ביותר למנהג זה מצוי בזוהר:

זוהר ויקרא, אמור צח ע"א
חסידי קדמאי לא הוו ניימי בהאי ליליא והוו לעאן באורייתא ואמרי: ניתי לאחסנא ירותא קדישא לן ולבנן... והוא ליליא כנסת ישראל אתעטרא עלייהו ואתיא לאזדווגא ביה במלכא ר"ש [רבי שמעון] הכי אמר בשעתא דמתכנשי חברייהא בהאי ליליא לגביה: ניתי לתקנא תכשיטי כלה בגין דתשתכח למחר בתכשיטה ותקונהא לגבי מלכא כדקא יאות

תרגום

חסידי קדמונים לא היו ישנים בלילה זה והיו מעיינים בתורה ואומרים: נבוא לקחת ירושה קדושה לנו ולבנינו... באותו לילה כנסת ישראל מתעטרת ובאה להזדווג במלך. כך אמר רבי שמעון בשעה שמתכנסים חברים אליו בלילה הזה לגביו: נבוא לתקן תכשיטי כלה כדי שתימצא מחר בתכשיטה ותיקוניה למלך כראוי.

בדברי הקבלה לפעמים מתייחסים לתורה כאל תכשיט. לפי הזוהר, החסידים לומדים תורה בליל שבועות כדי לעטר את כנסת ישראל, המהות הרוחנית של עם ישראל לדורותיו, לקראת חתונתה עם הקב"ה. כלומר, לקראת חידוש ברית סיני.

בהקדמה לזוהר מובא כי לימוד בחג שבועות מזכה את האדם להידמות למעין שושבין בחתונה בסיני:

זוהר, הקדמה ח ע"א
... אמר לון רבי שמעון: בני זכאה חולקון בגין דלמחר לא תעול כלה לחופה אלא בהדייכו בגין דכלהו דמתקנין תקונהא בהאי ליליא וחדאן בה כלהו...

תרגום

...אמר להם רבי שמעון: בניי, בחלקכם זכות מפני שלמחר לא תיכנס כלה לחופה אלא ביחד אתכם, מפני שכולם תקנו תיקוניה בלילה הזה וכולם שמחו בה.

האר"י הקדוש מוסיף כי מי שיישאר ער כל הלילה בשבועות ויעסוק בלימוד תורה, מובטח לו שלא יארע לו נזק באותה שנה.¹

1 אריז"ל, שער הכוונות חג השבועות: א

עם תמריץ שכזה, התפשט המנהג גם מעבר לחוגים הקבליים. במאה השבע עשרה הציע המגן אברהם הסבר רציונלי יותר למנהג, המבוסס על מדרש. במדרש מובא כי הקב"ה מצא את בני ישראל ישנים כאשר הגיעה העת למתן תורה:

שיר השירים רבה א, יב
ישנו להם ישראל כל אותו הלילה לפי ששינה של עצרת עריבה והלילה קצרה, ... בא הקדוש ברוך הוא ומצאן ישנים. התחיל מעמיד עליהם בקלאנין [ברעשים]. הה"ד [הדא הוא דכתיב] ויהי ביום השלישי בהיות הבקר ויהי קולות וברקים ... א"ר יצחק זה הוא שמקנתרן על ידי ישעיהו שנאמר (ישעיה נ') מדוע באתי ואין איש קראתי ואין עונה...

חלק ממטרתם של הקולות והברקים שליוו את מתן תורה היה להעיר את בני ישראל לאותו מאורע מכונן! אך מעבר לכך, המדרש מביא שהנביא ישעיהו מוכיח את עם ישראל על כך שלא היו מוכנים לקבלת התורה. המגן אברהם מציע כי מחדל זה דורש תיקון מצידנו:

מגן אברהם סימן תצד
איתא בזוהר שחסידיה הראשונים היו נעורים כל הלילה ועוסקים בתור' וכבר נהגו רוב הלומדים לעשות כן ואפשר לתת טעם ע"פ [על פי] פשוטו לפי שישראל היו ישנים כל הלילה והוצרך הקדוש ברוך הוא להעיר אותם כדאיתא במדרש לכן אנו צריכים לתקן זה:

כאן למעשה מובא הסבר שאינו מוגבל לחסידים, אלא רלוונטי לכל אדם יודע קרוא וכתוב המבקש לתקן הזדמנות שעמדה בפני עם ישראל והוחמצה. המגן אברהם אינו מפרט מה יש ללמוד בליל שבועות.

מה ללמוד

למעשה, תוכן הלימוד בליל שבועות עשוי להיות תלוי בשאלה אם האדם מחובר לקבלה או לא. בזוהר מובאות הנחיות כלליות באשר למה שיש ללמוד:

זוהר, הקדמה ח ע"א
למהוי עמה כל ההוא ליליא, ולמחדי עמה בתקונה דאיהי אתתקנת למלעי באורייתא מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים ובמדרשות דקראי וברזי דחכמתא ...

תרגום:

להיות עמה כל הלילה הזה, ולשמוח עמה בתקונה. שהיא התקשטה בעיון בתורה מתורה לנביאים ומנביאים לכתובים ובמדרשות הפסוקים וברזי החכמה...

בהתבססו על דברי הזוהר, מתאר האר"י הקדוש סדר לימוד המכונה 'תיקון ליל שבועות', הכולל את אמירת תחילתן וסיומן של רוב פרשיות התנ"ך, ולאחר מכן לימוד קבלה.² קריאת הפסוקים הראשונים

שצריך האדם שלא לישן בלילה הזאת כלל ולהיות כל הלילה נעורים ועוסקים בתורה ... ודע כי כל מי שלא ישן בלילה הזאת כלל אפי' רגע אחד ויהיה עוסק בתורה כל הלילה מובטח לו שישלים שנתו ולא יארע לו שום נזק בשנה ההיא ...

2 אריז"ל, שער הכוונות חג השבועות: א

וזו הסדר של המקרא שתעסוק בו בלילה הזה כדי להמשיך הכתר הנז' [הנזכר] תתחיל מפר' [מפרשת] בראשית ותקרא פ' בראשית עד אלה תולדות השמים והארץ בהבראם כו' ואח"כ [ואחר כך] תדלג ותקרא ג' פסוקים האחרונים של בראשית ומשם ואילך תקרא ג' פסוקים הראשונים וג' האחרונים מכל פרשה ופרש' ... וכשתסיים לקרוא כל הפרשיות על הסדר תקרא כל נביא ונביא וכל כתוב וכתוב מן הכתובים ע"ד הנז' [על דרך הנזכר] ג' פסוקים ראשונים וג' אחרונים שבכל א' וא' מהם עד שתסיים כל הכ"ד ספרים. ... וזהו הסדר המוכרח בענין המקרא ואח"כ [ואחר כך] שאר הלילה בסודות התורה ובס' [ובספר] הזוהר כפי השגת שכלך:

והאחרונים היא בבחינת לימוד כל הפרשה. הרב יעקב חיים סופר מסביר כי לימוד זה משלים את התהליך הקבלי של תיקון הספירות שהתחיל בספירת העומר.³ כך המילה 'תיקון' מתפרשת גם כעיטור וגם כתיקון הספירות.

כף החיים תצד, ח
והטעם לג' פסוקים שקורין מכל פרשה בליל חג שבועות לפי שבשבעה שבועות על ידי ספירת העומר נתקנין ז' ספירות...ונשאר בבחינת הכתר ונצח הוד יסוד וזה נתקנים בליל שבועות על ידי לימוד התנ"ך...ונפקא מינא למי שאי אפשר לו להיות ניעור כל הלילה מאיזה סיבה לפחות ילמוד התנ"ך כדי להשלים התיקון.

בעבור המקובלים, הלימוד של תיקון ליל שבועות דווקא טומן בחובו חשיבות רבה בהכנה לברית החתונה עם הקב"ה. אך מי שאינם מקובלים, ביניהם הרב יעקב ריישר, בן זמנו של המגן אברהם, מתייחסים לסדר הלימוד של תיקון ליל שבועות כלימוד פחות בהשוואה לדברים אחרים שניתן ללמוד:⁴

הרב יעקב ריישר, חק יעקב תצד
עיקר תיקון לא תקנו רק בפני עמי הארץ שאינו יודעין ללמוד

גישה זו מתאימה יותר לדברי המגן אברהם, הפונה לכלל העם, ופחות לדברי הזוהר המתייחסים לחסידים הנבחרים.

נשים בליל שבועות באיזה אופן דיון זה רלוונטי לנשים?

אם נתייחס לגישה הקבלית, השאלה היא לא רק לגבי הלימוד באופן כללי אלא גם אם אישה יכולה לקרוא את תיקון ליל שבועות.

שו"ת רב פעלים א סוד ישרים ט
...המנהג פה בביתנו, שהנשים אין אומרות הלימוד של ליל חג השבועות והם ישנות... ונ"ל בס"ד [ונראה לי בסיעתא דשמיא], הלימוד של ליל חג השבועות לא יאות אלא לזכרים, חדא משום שהם התחילו בתיקון בתחילתו בספירת העומר, והנשים לא נתערבו בתיקון זה של הספירה, והשנית כי הלומדים הלימוד הקדוש הזה של ליל חג השבועות, נחשבים ונקראים שושבינין דמטרוניתא...רק הזכרים יהיו שושבינין דמטרוניתא..כדי שלא יהיה נראה נוקבא רדפה בתר דכורא, אלא דכורא רדיף בתר נוקבא.

לפי הבן איש חי, אישה אינה יכולה לשמש כשושבין או להשלים את התהליך שהתחיל בספירת העומר, בהנחה שלא ספרה את העומר מלכתחילה (הנחה המתיישבת עם פסיקתו בנושא), ולכן נשים אינן נשואות ערות ללמוד את תיקון ליל שבועות.

לעומת זאת, הרב יעקב חיים סופר, מקובל גם הוא, סובר כי נשים הסופרות את העומר אכן יכולות ללמוד את תיקון ליל שבועות.

כף החיים תצד, ח
ולפי זה גם הנשים הנוהגות לספור העומר... יכולין ללמוד התנ"ך גם כן כיוון שהוא תשלום התיקון של ספירת העומר כנזכר אבל אם אינם סופרות העומר א"צ [אינן צריכות] ללמוד התנ"ך אלא ילמדו דבר אחר.

³ ניתן למצוא כאן.
⁴ ניתן למצוא כאן.

הוא מציין כי גם נשים שלא ספרו את העומר צריכות למצוא דבר מה ללמוד. פסיקתו מהדהדת בפסיקת הרב מרדכי אליהו:⁵

הרב מרדכי אליהו, ליל חג השבועות טו
לימוד נשים – נשים אינן חייבות בתיקון ליל שבועות, ואם הן באות ולומדות תנ"ך וכד' [וכדומה]
תבוא עליהן ברכה...

שיטה זו התקבלה בקרב מקובלים ושאינם מקובלים כאחד.

כיצד עושים זאת הלכה למעשה?

ישנה תמיכה רבה בלימוד תורה של נשים בליל שבועות, אך הדבר אינו נחשב כמנהג מחייב. אין חיוב לגברים או לנשים ללמוד כל הלילה, ויש לבדוק אם הדבר יפריע לקיום מצוות ולתפקוד תקין ביום חג השבועות. אשת החינוך האמריקאית גבריאל ברגר (לבית הילר) כותבת זאת כך:

גבריאל הילר, "תיקון ליל שבועות: בראש סדר העדיפויות?", YU Torah-to-Go, 13.5.2015.
יש לשקול גם את ההשלכות של להישאר ערים כל הלילה, ולוודא כי הדבר לא יפריע למחויבויות דתיות אחרות... חג השבועות הוא זמן מתן תורתנו, ומנהג תיקון ליל שבועות בא ללמדנו את החיוניות של הלימוד המעמיק בתורה שקיבלנו. מסר זה איננו מוגבל רק לליל שבועות, אלא ראוי שילווה אותנו לאורך החג כולו ויעודד אותנו ללמוד במהלך היום אם איננו יכולים לעשות זאת במשך הלילה.

כיצד יכולות קהילות לאפשר יותר למידה של נשים בחג השבועות?

במיוחד בתחילת הערב, קהילות יכולות לקבוע שיעורי תורה בעבור נשים וגברים יחד, או שיעורים בעבור נשים בלבד. קביעה של שיעורים בעבור ילדים ונוער באותם זמנים יכולה גם היא להגדיל את מספר הנשים שיהיו פנויות להגיע לשמוע את השיעורים. ניתן גם לוודא כי ישנם מקומות שבהם נשים יכולות לשבת וללמוד אחת עם השנייה לאורך הלילה, ואף להכין דפי מקורות שיוכלו לסייע ללמידה כזו.

לעיתים נשים נשואות עם ילדים חוות קושי בחג שבועות, שכן בעליהן עשויים לישון במשך רוב שעות היום לאחר שלמדו כל הלילה ובכך לצמצם את הזמן המשפחתי המשותף ולגרום לעומס רב על נשותיהם, שנשארות לבד עם מטלות הבית ועם הילדים.

ביום חג השבועות, ההורים בקהילה והקהילה כולה ירוויחו מהשקעת משאבים בארגון פעילויות ושיעורים לילדים לאורך היום. בכך ניתן יהיה לספק חוויה לימודית נוספת לילדים וגם להבטיח כי הלמידה בלילה אינה באה על חשבון הילדים או הוריהם. כמו כן, רצוי שכל משפחה תתכנן את החג מראש בהתאם לצרכיה ויכולותיה כדי להפיק ממנו את המיטב.

העמקה נוספת

- אויערבאך, הרב דוד, הליכות ביתה י"ט, ג'
- ברופסקי, הרב דוד, "שבועות: מקור החג ומאפייניו השונים", שיעור בבית המדרש הווירטואלי.
- הילר, גבריאל, "תיקון ליל שבועות: בראש סדר העדיפויות?", YU Torah-to-Go, 13.5.2015.